

**ПЕДАГОГИЧЕСКИ
АССОЦИАЦИЯ**

РЕЦЕНЗИИ

"ИСТОРИЯ НА ПЕДАГОГИКАТА" – ЕДИН СЪВРЕМЕНЕН УНИВЕРСИТЕТСКИ УЧЕБНИК

Петър Петров

*Аз търся корените на нещата...
Да кроя на основание на познатото минало
планове за бъдещето – това за мене е
божествено наслаждение.*

проф. д-р Иван Д. Шишманов

През 1996 г. издателство „АБА-ГАР“ – Велико Търново, отпечата новия университетски учебник „История на педагогиката“.* Той е дело на авторски екип: проф. д-р Марин Люлюшев, доц. д-р Йордан Колев, гл. ас. д-р Албена Чавдарова, гл. ас. д-р Елена Сачкова и гл. ас. Виолета Атанасова. Педагогическата общност добре познава

* История на педагогиката. Авт. колектив: Марин Люлюшев, Йордан Колев, Албена Чавдарова, Елена Сачкова, Виолета Атанасова. Велико Търново, „Абагар“, 1996.

многобройните трудове на проф. д-р Марин Люлюшев, разностранните му научни интереси и творчески постижения. Неговият съавтор доц. д-р Йордан Колев е вече утвърден учен в областта на историята на педагогиката. Останалите автори на учебника са млади надеждни кадри. Книгата е посветена на един от най-забележителните български учени педагози – проф. д-р Жечо Атанасов, по случай неговата 75-годишнина.

С основание авторите на този труд се ръководят от разбирането, че курсът по история на педагогиката има основополагащо значение за професионално-педагогическата подготовка на студентите, избрали учителската професия. Не случайно в учебните планове за специалностите „педагогика“, „начална училищна педагогика“, „предучилищна педагогика“ и др. във всички педагогически факултети у нас история на педагогиката е задължителна за изучаване учебна дисциплина. Научното познание за историята на педагогическата теория и практика за развитието на образованието и възпитанието е солиден базис и фон за формирането на професионализма на бъдещия учител, на неговата личностна култура и творчески устрем. Безспорно е, че запознаването на студентите с обективните фактори, условия и пътища за развитие на теорията и практиката на образованието и възпитанието в различните исторически периоди, в условията на отделните обществено-икономически формации ще спомогне те обективно да оценяват педагогическото наследство, успешно да използват всичко ценно от миналото в съвременни условия. Минало, настояще и бъдеще винаги се намират в органическо единство и диалек-

тическо противоречие. Историческото познание играе важна роля за разкриване действието на всеобщите закони и закономерности в развитието на човешкото общество, за прогнозиране появата и осъществяването на различните социални явления и процеси.

История на педагогиката като относително самостоятелна наука изучава генезиса на възпитанието, образованието и обучението, анализира и обяснява факти и явления от миналото и настоящето, разкрива вътрешните зависимости, приемствеността и прогресивно-постъпателното обогатяване на педагогическите теории, на разнообразните образователни и възпитателни системи. Показвайки спираловидността в развитието на педагогическите явления и обекти, тя с помощта на научни средства съдейства за модернизирание на педагогическия процес и образователното дело, за утвърждаване на нови образователни и възпитателни парадигми. В съвременни условия история на педагогиката се нуждае от обновление в същата степен, в каквато се нуждаят всички обществени науки.

Както подчертават и самите автори, „изучаването на историята на педагогиката има не само професионално, но и общо-

културно значение. Тя дава възможност на студентите да се запознаят и с историята на човешката мисъл, с историята на общественото развитие. Историята на педагогическата наука е част от историята на културата на човешкото общество. Тясната ѝ връзка с гражданската история и с историята на културата предполага критично използване при разработката на историко-педагогически въпрос на трудове из областта на историята, философията, литературата, културата, изкуството и пр.“ (с. 6).

В съответствие с това по-широко разбиране за общокултурното значение на история на педагогиката в сравнение с досегашните аналогични учебници е направен много по-успешен опит обективно да се разкрие ролята на общочовешките ценности при възпитанието и образованието на подрастващите. Защото само в условията на методологическия плурализъм, на разработването и обосноваването на най-разнообразни концепции и идеи е възможно история на педагогиката, както и всички останали частни науки, да се освободят от досегашната им идеологическа обвързаност и ограниченост. В историко-педагогическите изследвания на преден план се открояват причинно-следствените връзки и за-

висимостта между педагогическите факти и явления дотолкова, доколкото много от тези факти са открити и доказани от редица науки – история, педагогика, етнография и др.

Материалът в учебника е структуриран в 21 теми, които като цяло допринасят за разширяване на педагогическия кръгозор на студентите педагози, запознават ги с най-важните педагогически идеи, теории и системи за обучение и възпитание от зората на човешкото общество да наши дни. Отделните теми са посветени на живота, творчеството и приноса на изтъкнатите мислители и педагогически дейци в общата педагогическа съкровищница. Наред с теориите и системите на педагогическите мислители от миналото се разглеждат и педагогическите възгледи на най-изтъкнати философи, писатели, обществени и културни дейци от по-ново време, пряко и косвено свързани с педагогическата наука и практика.

За педагогическата теория и практика историята на педагогиката е огромно богатство от идеи, които имат важна значение за изясняването на редица съвременни проблеми. Без да предлага готови за прилагане схеми и решения, историята на педагогиката прави достояние опита на пред-

ците. Тя съдържа мъдростта на вековете, ценните мисли на педагозите-класици, които вдъхват увереност и гордост у всички, които я изучават. Тя благоприятства за формиране на богата интелектуална култура и подпомага педагога-практик при вземането на целесъобразни решения.

Пропедевтичната тема за статута на историята на педагогиката в синтезиран план засяга редица важни въпроси за обекта, предмета, изследователските методи, принципи и подходи на тази наука, за нейните задачи и за значението ѝ. Обособяването на три основни периода в развитието на педагогическата наука – предкласически, класически и реформаторски, отразява особеностите на етапите в развитието на социокултурните процеси и явления и постановките на историческата наука за периодите на общочовешкото развитие. Тази периодизация преодолява недостатъците на старото разделение на историята на педагогиката – до възникването на марксизма и след това, което не изчерпваше сложните процеси и разнообразието на образователните явления и педагогическите идеи.

Традиционната тема за възпитанието през епохата на формирането на човешкото общество е разработена нестандартно, в

дискусионен план. Очертани са някои гледища и теории за възникването на живота и за появата на човека на Земята. Възникването и развитието на земните животински видове се разглежда като сложен еволюционен процес, който се осъществява в продължение на милиони години. Освен труда като решаващ фактор за появата на човешкото общество се сочи и правата походка. Ръцете се определят като най-важното оръдие на човека в опитите му да преобразува околната среда. По своята същност възпитанието се разглежда като изключително важно средство на антропогенезата и антропосоциогенезата, чрез което се съдейства за усъвършенстване на обективните процеси на естествения подбор, за стимулиране на надбиологичните натрупвания.

Макар и твърде схематично е представена учебно-възпитателната практика на народите в страните на стария свят – Древния Египет, Древна Индия, Древен Китай, Древна Гърция, Древен Рим. Появата на училищата се разглежда като важно социално и културно явление в живота на робовладелските общества. Чрез тях управляващата робовладелска аристокрация укрепва господстващото си положение, а също осигурява усвояването на

много занаятчийски и художествени дейности. Дават се и някои сведения за най-големите философски и педагогически мислители на древността – Сократ, Платон, Аристотел, Сенека, Квинтилиан.

Средновековието се разглежда като важен етап от духовното развитие на Европа. Съсловната структура на обществото се отразява и върху възпитанието, което също има съсловен характер. Главна опора на феодализма е църквата, която упражнява пълно икономическо и духовно господство. Разкрива се спецификата на църковното и на рицарското възпитание. Изтъква се, че средновековното общество успява да съхрани античното наследство, възприемайки част от него, и да създаде своя култура, основана върху християнската религия. Като безспорна негова заслуга се сочи създаването на университетите.

Ренесансът е един от най-плодотворните периоди в развитието на човешката цивилизация. Ренесансовите педагози възприемат най-ценното от античността и го обогатяват с оригинални идеи. С основание на този период се отделя специално внимание. Прави се характеристика на най-важните идеи на педагозите-хуманисти – Виторино да Фелтре,

Франсоа Рабле, Мишел дьо Монтен, Еразъм Ротердамски, Томас Мор, Томазо Кампанела. Хуманизмът през Възраждането е съдържание на една нова идеология. На преден план се извежда ролята на човека като творец, като носител на свое достойнство. Идеалът на хуманистите е свободната творческа личност, способна сама да постигне щастие и успех.

Върху възпитанието и образованието силно влияние оказват обществено-икономическите, социално-политическите и религиозно-културните промени, които разтърсват XVI век и са известни под името Реформация. Разглеждат се педагогическите възгледи на Мартин Лутер, Филип Меланхтон, Валентин Тротцендорф, Томас Мюнцер. Разкрива се и същността на контрареформацията, възпитателната и образователната система на йезуитите. Подчертава се, че най-войнствен срещу реформаторското движение е създаденият през 1534 г. Йезуитски орден, оглавяван от Лойола.

При разглеждане на въпросите за образованието и педагогиката на Новото време – XVII век акцентът се поставя върху новите тенденции, свързани с премахване на вербализма в училище, с утвърждаване на реализма, на педагогическия рационализъм. Тези тен-

денции намират израз във философско-педагогическите възгледи на Фр. Бейкнън, на В. Ратке и най-вече в цялостната педагогическа система на Ян Амос Коменски, според когото вечната цел на света е съвършенството. За него смисълът на човешкия живот е в себепознанието, а основна жизнена функция на човека – ученето. Целта на възпитанието е хармоничната личност, непрекъснато развиваща се към съвършенство.

Подобавящо място се отделя на просвещението и на просвещенската педагогика в Англия, Франция и Германия. Просвещенците ратуват за радикални реформи в обществото и в сферата на духовния живот. Европейското просвещение е епоха на духовен прелом, тържество на разума и науката. Анализират се възгледите на видните представители на просвещението: Джон Лок, Джон Белерс, Жан-Жак Русо, Клод Адриан Хелвеций, Дени Дидро, на филантропистите в Германия и др.

Образованието и педагогическата мисъл в Русия през XVIII век са представени чрез по-важните реформи на Петър Велики и педагогическите възгледи на Михаил Василиевич Ломоносов, на И. И. Бецкой, на Фьодор Иванович Янкович, на Н. И. Новиков, на А. Н. Радищев. Изтъква се, че основ-

ната грижа на прогресивните обществени дейци, особено през втората половина на XVIII век е насочена към разширяване на народното образование, което се е развивало с незадоволителни темпове.

Педагогическата дейност и творчеството на Йохан Хайнрих Песталоци са представени чрез общата характеристика на главните му произведения и учението му за целта на възпитанието, за възпитанието в „дневната стая“, за същността на „елементарното образование“. Подчертава се, че възгледите на Песталоци за възпитанието имат винаги социално-политическа основа и са пропиту от неговите хуманно и демократично ориентирани изходни позиции.

С основание се отделя специално внимание на педагогическите системи на немските мислители Йохан Фридрих Хербарт, Фридрих Фрьобел и Адолф Дистервег. Изтъква се, че целокупната педагогическа система на Хербарт заема заслужено място в историята на педагогиката. Фрьобел има голяма заслуга за създаване на цялостна система за предучилищно възпитание. Много от дидактическите възгледи на Дистервег за същността на обучението като принос на взаимодействие между

преподаване и учене не са зазубили своята стойност и до днес.

Педагогическите идеи на социалистите утописти от XIX век са представени чрез възгледите на Гракх Бабьоф, Клод Анри дьо Сен-Симон, Франсоа Мари Шарл Фурие, Робърт Оуен, Ернест Джонс. Отбелязва се, че социалистите утописти имат своето историческо място най-вече с проектите си за мирно преобразуване на обществените отношения, при което образованието и възпитанието са съществени фактори на промяната.

Революционно-демократическата педагогическа теория в Русия през 30-40 и 60-те години на XIX век е представена чрез възгледите на В. Г. Белински, А. И. Херцен, Н. Г. Чернишевски и Н. А. Добролюбов. Посочва се благотворното влияние на руските революционни демократи върху нашите революционни и педагогически дейци от епохата на Възраждането.

Много добре са разкрити основните педагогически идеи на „бащата“ на руската педагогика К. Д. Ушински, създател на оригинална педагогическа система и основател на народното училище в Русия. Той поставя основите на теорията на предучилищното възпитание, разработва психологическите основи на възпитание-

то и на теорията на обучението, обосновава звуковия аналитико-синтетичен метод за начално оgramотвяване, подчертава изключително голямата роля на родния език в образованието и обучението. Неговите оригинални педагогически идеи намират благоприятна почва и в България.

Сполучливо са очертани по-важните педагогически възгледи на големия руски писател Лев Николаевич Толстой: за свободното възпитание, за народното образование, за семейното и предучилищното възпитание, а също и приносите му за организиране на обучението в яснополянското училище, което се разглежда като уникален момент в руското просвещение през втората половина на XIX век. Толстой е убеден, че децата на народа трябва да получават същото образование, каквото получават децата на привилегированите съсловия в Русия. Неговото литературно творчество оказва изключително благоприятно въздействие за нравственото, умственото и естетическото възпитание на подрастващи и възрастни.

Ценна информация се съдържа в темите „Учебното дело в Европа и САЩ през 19-ти век“ и „Педагогическата мисъл в края на 19-ия и началото на 20-ия век в Европа и САЩ“. Направен е опит да

се очертаят най-важните характеристики на образователните степени и образователните системи, на общообразователните и професионалните училища. Макар и твърде схематично са представени разнообразните нови педагогически теории и движения: социална педагогика, индивидуална педагогика, експериментална педагогика, личностна педагогика, духовно-научна педагогика, прагматична педагогика, психоаналитична педагогика, трудово училище и художествено възпитание, ново възпитание и реформаторска педагогика. Уточнява се какво се разбира под „ново възпитание“ и „реформаторска педагогика“.

Отделя се необходимото внимание на проблемите на предучилищната педагогика в Западна Европа и САЩ в края на 19-ия и началото на 20-ия век. Анализират се педагогическите възгледи на такива видни дейци като П. Кергомар, М. Монтесори, Овид Декроли, Дж. Дюи и др. Изтъква се дълбокият хуманизъм на педагозите реформатори, които утвърждават самоценността на детството и определят детската градина и училището като естествена среда за пълноценно развитие и възпитание на децата и на учениците.

В широката панорама от педагогически теории, школи и на-

правления се разглеждат възгледите на Карл Маркс и Фридрих Енгелс за целта, задачите и съдържанието на възпитанието и образованието и тяхната реализация по време на Парижката комуна. Педагогическата мисъл в Русия през 20-70 години на XX век е представена чрез възгледите на Н. К. Крупская, А. С. Макаренко и В. А. Сухомлдея като забележителен представител на съвременната украинска педагогика, теоретик и практик, ученик и продължител на делото на А. С. Макаренко.

Последната тема е посветена на педагогическите възгледи на Януш Корчак. Изтъква се, че Корчак разглежда възпитанието като сътрудничество между възпитатели и възпитаници, тъй като не съществува възпитание без участието на детето. Основните принципи на възпитанието са: уважение, доверие и доброжелателство, съдържателно изяснени във формулираните от Корчак права на детето. Възпитателната система на Корчак е проникната не от абстрактен хуманизъм, а от искрена обич към детето.

Като цяло „История на педагогиката“ може да се нарече съвременен университетски учебник. Научният апарат е под линия, а литературата е изнесена в края на цялостното изложение.

Авторите не натрапват своите и чужди виждания, а умело поставят за обсъждане редица въпроси, като предоставят възможност на читателите за размисъл и собствени изводи. Възприетият от авторите подход на разглеждане на включената в учебника информация позволява по-добре да се разкрие всеобщата връзка в развитието на възпитанието като свръхсложна система на социокул-

турата, както и по-осезателно да се покаже мястото и ролята на педагогическата наука в историята на цивилизацията, да се оцени приносът на класическите педагогически теории за утвърждаване на новите образователни парадигми.

Учебникът ще представлява несъмнено интерес не само за студентите педагози, а и за мнозина просветни дейци.

ПРИНОСНО ИЗСЛЕДВАНЕ ВЪРХУ ИСТОРИЯТА НА ИЗДАТЕЛСКАТА ДЕЙНОСТ И ПРОСВЕТНОТО ДЕЛО

Любен Атанасов

В средата на м. септември излезе от печат книгата на Лъчезар Георгиев „Свищов – издателски и печатарски център XIX – началото на XX век“, * издадена от Международна фондация „Алеко Константинов“ – Свищов.

СOLIDНОТО ИЗДАНИЕ В 400 СТРАНИЦИ, КОЕТО СЕ ПОЯВЯВА СЛЕД УСПЕШНО ЗАЩИТЕНАТА ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЯ НА АВТОРА ПО СЪЩАТА ТЕМА, ПРЕДСТАВЛЯВА КУЛТУРОЛО-

ГИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ ВЪРХУ ИСТОРИЯТА НА ИЗДАТЕЛСКОТО И ПЕЧАТАРСКОТО ДЕЛО У НАС ПРЕЗ ЕДИН ДОСТАТНА МАЩА-

БЕН ОТРЯЗЪК ОТ РОДНАТА ИСТОРИЯ – БЪЛГАРСКОТО ВЪЗРАЖДАНЕ И СЛЕДОСВОБОЖДЕНСКИЯ ПЕРИОД ДО БАЛКАНСКИТЕ ВОЙНИ. ЗАЕДНО С ОСНОВНИЯ ТЕОРЕТИЧЕН ТЕКСТ В ИЗДАНИЕТО Е ОБНАРОДОВАНА ИЗЧЕРПАТЕЛНА БИБЛИОГРАФИЯ НА ИЗДАГЕНИТЕ И ОТПЕЧАТАНИТЕ ОТ СВИЩОВСКИ ИЗДАТЕЛИ И ПЕЧАТАРИ КНИГА ОТ 1825 ДО 1944 Г., ПУБЛИКУВАНИ СА РЕДИЦА НОВИ ДОКУМЕНТИ, ФАКСИМИЛЕТА, А В ТЕКСТА Е ИЗПОЛЗВАН ОБИЛЕН АРХИВЕН МАТЕРИАЛ, КОЙТО АВТОРЪТ Е ИЗДИРВАЛ В ПРОДЪЛЖЕНИЕ НА НЯКОЛКО ГОДИНИ.

КНИГАТА НАДХВЪРЛЯ РАМКИТЕ НА КРАЕВЕДСКОТО ИЗСЛЕДВАНЕ. ПРИ ВНИМАТЕЛНОТО ЗАПОЗНАВАНЕ С ТЕКСТА ОТКРИВАМЕ ОБЩОНАЦИОНАЛНАТА ЗНАЧИМОСТ НА СВИЩОВ В ИСТОРИЯТА НА БЪЛГАРСКАТА КУЛТУРА, И СПЕЦИАЛНО НА КНИГОИЗДАВАНЕТО. ТАЗИ КОНСТАТАЦИЯ Е МОТИВИРАНА ОТ АВТОРА ОЩЕ В ПЪРВАТА ЧАСТ, КЪДЕТО СЕ ПРАВИ ПОДРОБЕН ПРЕГЛЕД ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА ГРАДА ОТ ВЪЗНИКВАНЕТО МУ, ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО И В ПЕРИОДА СЛЕД ОСВОБОЖДЕНИЕТО. ТУК СА ОЧЕРТАНИ ОСНОВ-

* Лъчезар Георгиев. Свищов – издателски и печатарски център XIX – началото на XX век. Свищов, Международна фондация „Алеко Константинов“, 1997, 400 с.

ните предпоставки за оформянето на града като културен български център със значителни приноси в областта на българското книгоиздаване и печатарство. **Стопанският просперитет на Свищов обуславя развитието на просветното дело.** Постепенно в книгата навлизат редица имена на видни български културни и просветни дейци, които мнозина познават, но малцина знаят, че са тръгнали от Свищов. Тяжното дело и заслуги авторът изследва, позовавайки се на изключителен брой документи – публикувани и архивни, известни или новоиздирени в централни и местни архивни фондове. Според Л. Георгиев читалището става средище на българската книга и периодичния печат, в него се съсредоточават читателите, които затварят комуникативния акт „автор – читател“, при посредничеството на читалищната библиотека. Но читалището става и своеобразна, оригинална издателска институция, която издава книги на автори като Ем. Васкидович, В. Манчов, Я. Мустакков, печата устави и отчети, организира издаването на вестник.

За всеки от изследваните издатели Л. Георгиев открива и привежда данни за издадените от тях книги, с подробна характеристика на самите издания в се-

мантичен и книговедски аспект, с биографични данни за издателите, за връзките им с видни личности. В самостоятелна част е проучено делото на Неофит Бозвели и Ем. Васкидович. Подробно, компетентно и чрез сравнителни анализи е проследена дейността и на другите свищовски издатели, между които особено място заема Тодор (Теодор) Хрулев като автор, съставител и издател. С навлизането във втората половина на XIX век „героите“ на Л. Георгиев са вече от по-висока класа: Никола Катранов е следвал в Московския университет и става прототип на главния герой от романа на И. Тургенев „В навечерието“, Драган К. Цанков учи в Одеската семинария, Киевската гимназия и Киевската духовна академия, Григор Начович завършва политико-икономическо образование в Париж, Янко С. Ковачев е дипломант на търговската академия във Виена и т. н. Всички тези дейци са представени и чрез заслугите им за прокарване в България на европейски стандарти в издателската дейност. В главата „Връзки на Г. С. Раковски с издатели и разпространители на вестници и книги от Свищов“, опирайки се на голям брой (повечето не-известни досега) документи са разкрити непознати страници от дейността на Г. С. Раковски.

Оправдано е отделено специално внимание в пета глава на част 2, върху приноса на хаджи Димитър Н. Паничков за израстването на Свищов като издателски и печатарски център след Освобождението – издателят-печатар е посветил 50 години от живота си на това дело, издал е голям брой вестници и книги.

Специално внимание и висока оценка заслужават шеста глава: „Ролята на свищовските печатници-издателства за развитието на периодичния печат 1878 – 1944 г.“ и седма глава: „Свищовските печатници-издателства за формиране и утвърждаване на национална книгоиздателска традиция“. За разработката на първата от тях авторът е положил огромни усилия да издири и установи, очевидно пълно, всички издавани или печатани в Свищов периодични издания – вестници, списания, годишници, дори единични листи. На тази основа Л. Георгиев представя града в непозорирана досега общоноационална роля. Тук са издавани десетки периодични издания. Наред с х. Д. Паничков и неговия син Асен Паничков, тук усърдно работят печатниците на Дунавското печатарско дружество, на Американската евангелска мисия. Напълно основателен е изводът на автора, че свищовските печатници изграват значителна роля за развитието на

издателските процеси в България, че тук се налага и укрепва тематичното и жанрово разнообразие на периодиката. Местните печатници и издателства изпълняват поръчки и от други части на страната. С книжовната дейност на града са свързани имената на Ив. Вазов, Ал. Константинов, Ив. Д. Шишманов и др.

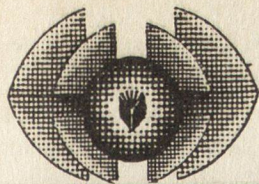
Внимателното започване със съдържанието на гл. 7 ни убеждава, че Л. Георгиев е успял да защити претенцията си за значимата роля на свищовските печатници-издателства във формирането и утвърждаването на националната книгоиздателска традиция. Основанията на автора за това са: диференцират се професиите на издател, печатар и книжар; свищовските печатници създават значителна по обем книжовна продукция и общоноационално значение; тази продукция се влива в българското образование, наука и култура; забелязва се тематично разнообразие в издаването на родна и преводна литература, както и при издателското оформление и печатарското изпълнение; налице е стремеж за реализиране на големи тиражи, дадени са и конкретни примери за пристрастие то на свищовските печатници и издателства към български автори, с което те допринасят за развитието на българското образование и родната художествена

литература. При печатници-издателства като „Паничкови“, „П. А. Славков“, „Вл. П. Янакиев“, „Д. Т. Дамянов“ е налице завършен цикъл на издателска дейност със собствена полиграфическа база и книжарница. Забелязва се зачитане и продължава на възрожденските издателски традиции, но и по-модерно вече художествено и полиграфическо оформление на книгата и периодичното издание.

„Свищов – издателски и печатарски център XIX – началото на XX век“ е научна творба, композирана при пълно познаване на общо-българското книгоиздаване и печатарското дело, което е позволило да се приложи съпоставителният анализ върху изследваните явления. Разкрити са неизвестни досега моменти от живота и дейността на видни възрожденци – просветни дейци, книжовници, революционери. Излишно е да изтъквам съвършения език и стил на изложението на Л. Георгиев, който вече е издал тринадесет авторски книги и редица научни публикации. Като достойнство на книгата-монография мога да добавя и доброто полиграфическо изпълнение при отпечатването ѝ във великотърновската печатница „Сира“, и завидното художествено оформление на художника Кънчо Данев, илюстрирал десетки книги на великотърновски издателства. Заедно с това следва

да бъдат приветствани и усилията на утвърждаващата се с книжовните си издателски прояви Международна фондация „Алеко Константинов“ в Свищов.

Накрая ще добавя и още един факт със съществено значение. В последните три книжки на сп. „Педагогически алманах“ Лъчезар Георгиев публикува три големи научни статии, които послужиха за основа при композирането на монографичното му изследване за Свищов като издателски и печатарски център. По този начин сп. „Педагогически алманах“ още веднъж доказва смисъла на своето съществуване, тъй като очевидно една от важните му задачи е да допринесе за утвърждаването на нови имена в науката, за допълването на научната продукция на Великотърновския университет със сериозни приноси изследвания. Самият факт, че списанието надхвърля общоприетите представи за едно научно издание, тематично ограничено в някаква схематична рамка – педагогика, история, филология и т. н., а вместо това търси да разшири своя обхват с други сродни дисциплини, каквато в случая е историята на издателската дейност – до голяма степен представляваща и история на българското образование, е достатъчно показателен и заслужава нашето уважение.

**ПЕДАГОГИЧЕСКИ
АЛМАНАХ**

ИНФОРМАЦИЯ

КНИГА ЗА ДЕТСКАТА РЕЧ

Бл. Блажев, В. Попова. Чудесата на детската реч.
София, „Тилия“, 1995, 207 с.

Русин Русинов

Развитието на детската реч се превръща в научен обект към края на XIX и началото на XX век. България е сред първите европейски страни, наред с Америка, в които още от самото начало детската лингвистика или педолингвистиката постигат сериозни научни резултати. Заслугата е на проф. д-р Иван А. Георгов (1862-1936) от Софийския университет (преди това Висше училище), специалист по етика, психология, детска реч и история на философията. Неговите изследвания “Значение на детската лингвистика” (1913), “Развой на детския говор” (1908), “Принос към граматичния развой на детския

говор” (1906), “Словният имот в детския говор” (1910, 1911) имат не само основополагащо значение за формирането и развитието на този нов клон от науката у нас и в Европа, но и днес описаните в тях наблюдения и извършените общения са с непреходна стойност. Никак не е случайно, че книгата “Чудесата на детската реч” е посветена на паметта на проф. д-р Ив. Георгов и на чл.-кор. на БАН проф. д-р Л. Д. Андрейчин, подкрепил авторите при събиране и обработване на материали от детска реч.

Книгата на Бл. Блажев и В. Попова се нарежда в поредицата от книги върху развитието на

детския говор, отпечатани през последните няколко десетилетия, между които бих отбелязъл книгите на В. Манова-Томова "Вече мога да говоря" (1965), на Ю. Стоянова "Вашето дете говори" (1992), на И. Котова и Т. Владимирова "Анализ на детската реч в предучилищна възраст" (1970) и на Ф. Даскалова "Психолингвистични проблеми на ранното детство" (1984), но в същото време тя не повтаря нито една от тях. "Нашата книга – пишат авторите – не е научно изследване върху по-обща или по-конкретна тема из областта на детската реч, нито цялостно популярно повествование за възникването и развоя на детския говор върху факти от речта на българските деца. Тя няма за цел да подражава и на неподражаемата "енциклопедия на детския свят" на Корней Чуковски.

Целта на предлаганата публикация е да бъде преди всичко достъпно четиво за обикновения български читател, чрез което той ще влезе в непосредствен контакт със самите "произведения" на детското слово, ще почувствува как изглеждат в съответния контекст и ситуация, ще разбере как възникват, какви са съставните им части, в така да се каже "разглобен вид", ще разкрие неуморната изобретателност на техните малки творци и в определен смисъл ще види как някога по подобен начин

е възникнала и се е развила и неговата собствена реч" (с. 9).

Книгата "Чудесата на детската реч" се състои от "Увод" (с. 5–20), десет раздела (с. 21–199), "Заключение" (с. 200) и "Литература" (с. 200–202), в която твърде пълно са представени българските публикации върху детската реч. В увода най-съществени са два проблема – преглед върху проучванията на българската детска реч и очертаване на основните етапи в развоя на детската реч.

В първия раздел, озаглавен "Звуков строеж на думите в детската реч" (с. 21–32), се съдържа твърде богат материал от примери как децата усвояват фонетичната страна на думите, като повечето примери се и коментират. По този начин се обогатява и лингвистичната култура на читателите.

Вторият раздел е наречен "Как децата означават предметите, техните действия, състояния, признаци и т. н." (с. 33–46). Тук се представят "някои основни начини, които детето използва за означаване на предметите и явленията от действителността" (с. 33), изясняват се причините, поради които децата заменят една дума с друга или частично я видоизменят, обръща се внимание на разширяване или стесняване смисловото съдържание на дадена дума при запазване на звуковия ѝ състав.

Третият раздел е посветен на “Образуване на думи” (с. 47-98) в детската реч. В него твърде пълно се представят начините и средствата на детското словообразуване при съществителните, прилагателните, числителните, глаголите, наречията и глаголните междуметия. Чрез многобройни записи на детска реч и техния лингвистичен анализ се проследява как децата овладяват словообразователните модели и как въз основа на тях произвеждат оригинални, чудновати и прелестни имена и глаголи, напр.: **зъбар** ’зъболекар’, **шейнар** ’лице, което кара шейна’, **писмар** ’пощаджия’, **вълка** ’вълчица’, **младица** ’млада жена’, **пътувач** ’пътник’, **следванка** ’студентка’, **боденце** ’трънче’, **збооправач** ’зъболекар’, **хремен** ’хремав’, **боцкав** ’бодлив’ и др.; **цветя** ’цъфтя’, **пианя** ’играя с пианато’, **гаражирам** ’гарирам’, **гимнастирам** ’правя гимнастика’, **отбранявам** ’отменям забрана’ и др.

Твърде голям по обем е и четвъртият раздел – “Образуване и употреба на граматични форми” (с. 99-126), в който авторите коментират записи на граматични форми в детската реч за предаване отделни граматични категории на различните части на речта: форми за род и число на съществителните имена, членувани и нечленувани форми на съществителните; фор-

ми за лице, число, време и наклонение при глаголите; граматични форми за видове местоимения; форми за степенуване и др.

В останалите раздели се разглеждат следните въпроси: “Синтактични особености” (с. 127-147), “Възприемане и употреба на фразеологични (устойчиви) и фразеологизиращи се съчетания” (с. 148-154), “Някои смислови особености на детските изказвания” (с. 155-177), “Някои психологически аспекти в детската речева дейност” (с. 178-190), “Осъзнатото отношение на децата към езиковите явления” (с. 191-195) и “Отношение на децата към диалектите и чуждите езици” (с. 196-199). Огледът на детската реч, извършен от авторите, е многостранен. От тях не е убягнал нито един аспект, от който може да се погледне този речев феномен.

Интересен е пътят на формиране на синтактичните способности и възможности на децата. Започва се с думи изречения и постепенно се върви към кратки, а след това и към по-разширени изречения. Най-трудно децата усвояват ролята и значението на предлозите и съюзите – отначалото липсват в изказването, а покъсно, когато се осъзнава необходимостта от тях, се минава през етап на не винаги уместна употреба, т. е. един предлог или съюз се

употребява вместо друг. От час-тите на простото изречение децата трудно усвояват съгласуването на определенията.

Децата срещат големи трудности при възприемане и употреба на фразеологични (устойчиви) и фразеологирани съчетания, тъй като у тях още няма развито абстрактно мислене, а и жизненият им опит е много малък. Те показват склонност да възприемат и да употребяват тези съчетания в прекия смисъл на съставящите ги думи. Чуло израза “Скъсахме се от смях”, дете запитва “А после как се зашихте?”

Интересни наблюдения авторите споделят при овладяване преносната употреба на думите. Ниската степен на абстрактно мислене у децата, както и малкият им жизнен опит ги затрудняват да осъзнаят метафоричната и метонимична употреба на думите. В същото време от записите може да се узнае пътят на преминаване от еднозначност към многозначност.

С основание авторите посочват, че “детската реч и детската психика са така тясно и органично свързани помежду си, че за тях можем да говорим само като за взаимопроникуващи се същности, проявяващи се една в друга и една чрез друга” (с. 178). Психологическите аспекти в развитието на

детската реч се представят чрез коментара на много сполучливи записи, въпреки че тази проблематика не е основна в публикацията.

От тригодишна възраст децата започват да формират у себе си “съзнателно отношение към езика и към системността в него, което отношение е особено ярко показано на с. 191 и следващите.

Заклучението е кратко, но много съдържателно и вълнуващо. “Детското слово е вълшебно – се казва в него. – То може да събере в себе си всичко истинско и всичко въображаемо. В него са възможни безброй комбинации на смисъл и на връзка между звук и смисъл. За разлика от словото на възрастните, което е по-”дисциплинирано”, подчинено на строги общоприети правила, детското слово е волно – то и спазва и не спазва забелязаните правила. То е глината, от която по модела на възрастните се извайва едно творение, което прилича на този модел и се отличава по нещо от него” (с. 200).

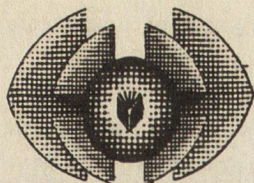
От съдържанието на книгата, а и от начина на поднасяне и коментиране на записите струи любов към децата и към сътворения от тях феномен – детската реч. Коментарът на записите на детска реч е строго научен, но е направен напълно достъпно и увлекателно,

така че читателят, колкото и да е неподготвен, е запленил от една магия, която не го напуска дори когато загърби и последната страница.

Макар да е ориентирана към широка читателска аудитория, книгата на Бл. Блажев и В. Попова "Чудесата на детската реч" представя интерес и за научни ра-

ботници – езиковеди, психолози, философи и др.

Уместно е в края на бележките си да кажа и още нещо: книгата за сетен път доказва, че детската лингвистика трябва да намери място в университетските преподавания, особено в специалността "Предучилищна педагогика", но не само в нея.

ПЕДАГОГИЧЕСКИ
АЛМАНАХ

ГОДИШНИНИ И ЮБИЛЕИ

ВСЕ ОЩЕ НЕОЦЕНЕН

(130 години от рождението на Христо Максимов)

Жечо Атанасов

За него се знае вече твърде малко. Името му се споменава само в учебниците по история на българското образование, и то бегло. А той е имал ярко присъствие и в културния живот и в педагогическата мисъл към края на XIX век. Служил е всеотдайно и като публицист, и като писател, макар и със скромни възможности, обогатил е с нови идеи нашата педагогическа мисъл.

Биографията му е кратка. Защото е живял само 35 години. Но съзнателният му живот е изпълнен с много напрежение, с непосилен труд, със себежертва и с несбъднати хуманистични мечтания.

Роден е на 1 февруари 1867 г. в Самоков. Израснал в крайно бедно семейство. С много лишения и труд успял да завърши класното училище в Лом през 1884 г. и още същата година станал учител в родния си град. Едва седемнадесетгодишен! Продължава да се самообразова. Увеличат го писателите от руската художествена класика – Пушкин, Лермонтов, Некрасов, Толстой. Под тяхно влияние сам започва да пише статии, разкази и стихотворения. Още в първите му литературни опити проличава будно социално чувство, неспокойно търсене на причините за обществените злини. Отговори на вълнуващите го въпроси

намира в произведенията на руските революционни демократи, особено у Херцен и Белински. Запознава се и с педагогическите идеи на Ушински. Заживява с благородните пориви да се бори за материалното замогване и духовното пробуждане на народа. Особено му допадат в това отношение идеите на руските народници, по-специално на П. Л. Лавров, който вижда спасителния изход в просвещаването на народа.

По това време идеите на народниците завладяват умовете на по-голямата част от будната българска интелигенция. Заговарва се загрижено и неспокойно за "народната маса", за бедственото положение, в което е изпаднал народът, за нуждата от политическо осъзнаване чрез всеобща просвета. И народните учители виждат точно в това попрището за всеотдайна обществена дейност, да бъдат истински полезни на народа. Твърде характерна и призивна в това отношение е брошурата на Н. Хр. Габровски "Нравствената задача на интелигенцията" (1889). Той изразява убеждение, че само интелигенцията, благодарение на своето икономическо и обществено положение, изпреварва съвременниците си по пътя на нравственото усъвършенстване. Така тя тласка историята напред и внася нови обществени идеали в живота. Това

я задължава и да ги популяризира всред народа.

Народниците в България имат и свой печатен орган – в. "Лъча" (1891). Около него се обединяват будни общественици и творци като Тодор Влайков, Антон Страшимиров, Г. А. Кърджиев, Петър Габе и др. Учителите търсят свои форми за изява – откриват неделни и вечерни училища, за да ограмотят и просвещават народа; изнасят публични лекции; организират театрални трупи. През 1898 г. започва да излиза и списание "Вечерно училище", в което се проповядват народническите идеи за преустройство на обществото чрез образование.

По идейна характеристика Хр. Максимов е народник. Народничеството определя чистотата и наивитата на неговото мислене, то го вдъхновява за творческа дейност. Първите му изяви в тази насока са в областта на художественото творчество. То се характеризира с една смесица от образи, сантиментални чувства и реторични проповеди. Типичен е разказът "В село". Най-напред се изразява възхищение от красивата българска природа, което напомня описанията на възрожденските писатели, особено на П. Р. Славейков и Любен Каравелов. Но народническият уклон веднага насочва към бедността, която гнети хора-

та. Минувачът е трогнат от оплакванията на селяните: “Зло, братко, зло! Сиромаси сме, борчлии. Лихвари и адвокати ще ни задушат! Няма кой да ни помогне! Прости сме, пък и няма кой да ни научи!”. Ето къде се съзира коренът на нещастieto – в непросветеността. Очертава се благородното поприще на учителите за дейност сред народа.

Съчувствено отношение към бедните е показано и в други разкази. В “Кой ни е крив?” авторът показва страданията на онеправданите селяни, заробени икономически от селския лихвар Стоил Чорбаджи. Той е истински сатрап в село Оголелово. С хищническа стръв е завладял най-хубавите земи, притежател е на големи стада добитък, дава на сиромасите пари с лихва, като си служи с много нечестни средства, за да ограбва прибягналите до неговата злокобна помощ. Чорбаджията е и кръчмар и иска от своите длъжници да ходят само в неговата кръчма. Конкретно е показана съдбата на бедняка Богдан, който изнемогва от задълженията си, заболява и умира. Селяните решават да отмъстят. Но властите закрилят лихварина. Подобна е и идеята в разказа “Кой ни е виновен?”. В него по-ясно, вече с преки внушения бедственото положение се обяснява с невежеството на селяните.

Даден е директен съвет: “Обработете почвата, трънете сами ще се изгубят. Запалете повече свещи и в най-голямата тъмнина и тя ще се осветли, а разните гадини, що пълзят из нея и смучат кръвта на затворниците, ще побягнат, ослепени от светлината. Светлина дайте! Мракът ражда всяко зло... Кой ни е виновен?...”

Картините, които Максимов обрисова из живота на бедните, са покъртителни. Подтискащи са описанията в “Огнище без огън”, “Не било магия” и др. И обясненията са все с това, че селяните са бедни, защото са неуки и разни спекуланти злоупотребяват с тяхната наивност. Това определя и задълженията на интелигенцията, особено на учителите – да просвещават бедния народ, да му помогнат да превъзмогне бедствените условия на живот. Просветата – ето единствения спасителен път! Този благороден наивитет вдъхновява за безкористни дела. Патосът е изразен ярко в създадения от Максимов “Учителски марш”. И в него вниманието най-напред се насочва към бедственото положение на народа:

Народът, брате, тъне
в невежество и мрак.
А кой ще му помогне
да види бял ден пак?

Отговорът е обмислен и е готов – това е задължение на интелекту-

алните водители, и на първо място — на учителите. Затова следва вдъхновяващ зов:

За работа сме жадни,
о, дайте ни дела!
Да пръснем ний сме длъжни
вековната тъма!

Какъв напор за всеотдайна обреченост! И нека пренебрегнем наивитета и да я почувстваме откъм вътрешната, благородната страна. От този романтизъм имат нужда всички поколения.

Максимов е вече подготвен да навлезе искрено и всеотдайно в обществените борби. Най-близко му е зараждащото се и набиращо сили народно учителско движение, чиито първоначални идеи са сродни с народничеството.

Много са причините, които обуславят появата на учителското движение. В основата си обаче те са икономически и политически. При неравноправното заплащане на труда на служителите след Освобождението учителството е измежду най-онеправданите. Обеднелите общини не могат да изплащат редовно оскъдните заплати. Имало е случаи когато учители, особено в селските училища, не са получавали пари за по няколко месеца. Учителите са принудени да живеят със заеми, с унизителни молби пред селските бакали да получават продукти на кредит, нямат средства да си платят наемите.

Лошо е било и материалното обезвеждане на училищата. На всичко отгоре учителят е бил и политически обезправен. Със закон от 1882 г. се забранява учители да бъдат избирани за народни представители, а през 1891 г. се отнема дори правото да бъдат членове на училищните настоятелства. Икономическото угнетяване и политическото обезправяване принуждава учителите да се обединяват и да поведат организирана борба за защита на собствените си професионални и граждански интереси. Отначало това става плахо. Изтъкват се по-обща причини за обединяването като “умственото издигане на народа”, борба за “нравствен напредък”. Но през 1889 г. излизащият във Видин “Вестник на учителското дружество” (ред. Д. Благоев) покрай идеализираните цели разкрива и главната цел че учителите се борят за “избавяне от унизителното положение, в което се намират, наравно със селския говедар или пъдар”. Въпреки това разкриване на истинските намерения, в приетия устав на обединените учителски дружества през 1895 г. на първо място като цел се поставя “умственото развитие и нравственото повдигане на народа”. Като съпътстваща цел се посочва “поставяне на учебното дело в страната на подобаваща висока”. И нито дума

за главното, но прикрито и възделено — подобряване на материалното и стабилизиране на служебното положение на учителите. В първия брой на съюзния орган в "Учителски другар" (1895) продължава да се твърди, че една от главните причини за икономическия упадък и за незадоволителното положение е "невежеството, тъмнината, в която се намират деветте десети от нашия народ". Главната задача продължава да бъде мобилизиране на силите за премахване на "губителното невежество". Отстрани ли се то, незабавно ще настъпи мечтаното благоденствие.

И Максимов е убеден, че само този е спасителният път. Затова се отдава със страст на публицистична дейност, която задоволява неговите пориви. Първите му изяви са в излизащото тогава в Пловдив списание "Дума". Но не може да понася опекунството на редакторите и бруталното отношение на цензурата. Затова през 1892 г. започва да издава свое списание "Целина", подкрепяно от дружество "Селски приятел". Предназначението на списанието е "да въздейства направо върху народа". Но профилът му е неустановен. Не е ясно и към какви читатели е отправено, с какво информация ще се въздейства и кой трябва да въздейства. Все пак

Максимов е убеден, че главната роля в просветната дейност е отредена за учителите. Като изяснява програмата си през 1893 година, той поставя началото на друго списание, което нарича "Учител". Защото приема, че най-добрата част от интелигенцията са учителите. Още в уводната статия на първата книжка обещава списанието да се превърне в свободна трибуна на всички учители, които са готови да служат с дело и мисъл на идеята за широка просвета. Негласно сп. "Учител" се превръща в трибуна на укрепващото народно учителско движение. В него намират място дописки за народополезни учителски инициативи, за колизии с местни органи на училищното управление, споделя се педагогически опит, разглеждат се и теоретични проблеми на обучението и възпитанието. Самият Максимов поставя и една изключително интересна и полезна за българското образование идея да се изучава народният опит в областта на възпитанието. През 1898 г., вдъхновен от идеите на Ушински и Толстой, публикува статия "Да изучаваме народната педагогика". След обстойна теоретична обосновка на този важен дял на педагогиката той приканва всички учители да се насочат към етнографски наблюдения, да събират

данни за традиционните дейности и обичаи, свързани с отглеждането и възпитанието на децата. Към статията е приложен и обширен анкетен въпросник, който да ориентира наблюдението. Въпросите могат да се групират така:

– предварителни данни за встъпване на младите в брачни отношения обичайна възраст, мотиви, традиционни условия и изисквания;

– хигиенни мерки, които се вземат, за да се осигури раждането на здрави деца;

– какви грижи се полагат за храната и облеклото на децата;

– характерни детски забавления и игри;

– нравствено-възпитателни изисквания, за да се формират у децата добри отношения към родителите и другите възрастни членове в семейството, към познати и непознати;

– отношенията между децата от различни бракове, ако са настъпили изменения поради повторна женитба на родителите;

– практикувани обичайни награди и наказания;

– създаване на отношение на детето към ученето, учителите и училището.

Тази инициатива на Максимов предизвиква широк отклик. В редакцията на списанието започват да се получават много сведения за

обичайни възпитателни подходи в различните краища на страната. Но за съжаление те остават необобщени от инициатора, поради ненавременната му смърт. Все пак делото е живо. След него публикуваните в сп. "Учител" данни се обработват и публикуват от последователи на Максимов – Г. Големанов, Б. Тричков, Д. Димитров и др.

Към публицистичната дейност на Хр. Максимов трябва да се добави и починът му да издава вестник "Учителска дружба". Той започва да излиза през 1895 г. и бързо става оперативен орган на разрастващото се учителско движение. Грижите и усилията на заболелия вече редактор се удвояват. Като че ли това е вече свръхчовешко усилие за противопоставяне с воля на напредващата болест. Но силите вече не издържат. Все пак волята за живот придобива невероятни измерения и се възплъщава в непосилни дела.

Но още по-необяснимо е, че при това редакторско пренапрежение Максимов се заема и с друго дело – започва подготовката на отдавна замислен училищен алманах. Идеята му била да издава поредица от томове с материали, които да отразяват етапите в развитието на българското образование и на българската педагогическа мисъл. Излезлият само първи

том (1900) очертава добре контурите на широкообхватния замишъл. В него са включени множество документални материали за историята на училищното дело в страната, сведения да учителската дейност на известни и неизвестни дейци, откъси от статии и бележки за учебното дело в България през Възраждането, статии от К. Фотинов, Гавраил Кръстевич, П. Р. Славейков и др. В Алманаха за първи път Максимов дава хронологичен книгопис на педагогическите книги и учебниците за времето от 1824 – 1878 г. Поместени са биографични бележки за В. Априлов, Анастасия Димитрова, Цвятко Семерджиев, Григор Пърличев и др. Общо том първи съдържа 810 страници! И усилията за събиране и систематизиране на този богат документален материал са само на един човек! Дело – достойно за възхвала и преклонение. Фактически това е първата документална история на българското образование. Всички следващи автори, които се занимават научно с тези проблеми, не могат да отминат това първо и огромно дело. “Алманахът” на Хр. Максимов остава като класическа книга в историята на нашата отечествена педагогическа мисъл. И жалкото е, че този труд навремето не е бил оценен по достойнство и това е причинявало терзание на автора.

На неговата молба до министерството на просветата да бъдат откупени някои екземпляри, пристига дързък и обиден отговор, че министерството не се интересува от такава книга. Този отговор бил съкрушителен удар за болния и крайно нуждаещ се от материална и морална подкрепа автор. Но казано е: “O, temporal O, mores!” Нравите не са се променяли, дори и когато са се променяли времената.

В статитите на Максимов, публикувани в сп. “Учител” по различни поводи, проличават и неговите педагогически възгледи. Навсякъде, особено в защитата на учителските интереси, неотменно се защитава възгледът за демократично образование за всички деца на народа. Принципът на демократизъм е негово верую. Особено впечатляваща е защитата на образователните интереси на бедните и на селяните. Логиката е неоспорима: “Всеки има право да се ползва наравно от всички добрини на отечеството”. Никой не трябва да бъде ощетяван. Никой не може да ползва привилегии. Това задължава държавата да се грижи за уреждане на училища във всички селища.

Специална е защитата на образователните права на жените. Като прави анализ на официалните статистически данни Максимов

изтъква осъдителното безгрижие на държавата и обществеността в това отношение. Макар че и процентът на грамотните мъже към края на деветнадесети век не е задоволителен (36.03%), за жените той е тревожен и несъвместим със стремежа за цивилизован възход – грамотните жени са едва 11.21%, а в селата, естествено, този процент е още по-нисък. Обществото не бива да се примирява с тези тревожни факти.

Максимов се застъпва и за широко професионално образование, което да се изгражда над четирикласното училище. Неговата идея е всяко дете да получи известен занаят, “за да не пълни най-задните редове на чиновническия пролетариат”. Той предлага, според поминъка на населението в съответните селищни центрове да се открият училища по винарство, дърводелство, железарство, тъкачество и др. Наистина този вид образование цели укрепването на дребнобуржоазното производство, но отговаря напълно на тогавашните стопански нужди и на нуждата от по-висока квалификация на работна ръка.

В съответствие със своите идейни разбирания Максимов се застъпва за народностно образование, за училище, основано на историческите традиции на българското образование. Той е против безкритичното подражание на

чужди образци. Възприемането на идеи, неприсъщи за българската действителност, той оприличава на присаждане на растения от чужд климат и почва върху неподходяща за тях земя. Това не само че не използва възможностите на условията, но и убива самото растение.

През 1899 г. министерството на просветата изпраща до всички училища свое предписание – “За нравственото възпитание в нашите училища”, в което задължава учителите да внедряват нравствените добродетели, тъй както те са формулирани в християнското учение. Всъщност не е трудно да се разбере, че предписанието е изцяло в духа на възприетата тогава като официална хербартианска педагогика. Като коментира идеите, вложени в него (сп. “Учител”, кн. 9 от 1899 г.), Максимов смята, че трябва да се даде ново тълкуване на понятието нравствен характер. То не се изчерпва с традиционните християнски добродетели за благоприличие и смирение. Времето извежда на преден план добродетели като свобода на съвестта и убежденията, които са “крайъгълен камък в основата на демокрацията”. Не бива да се позволява брутално вмешателство на църквата в работата на училищата. Всеки да си знае своето място: “Църквата – на поповете, училищата – на учителите” (с. 703). А задача на

училището е да възпитава честни и доблестни граждани, готови да посветят живота си на борбата за по-добър живот. За пример той сочи "благородните личности" Роберт Оуен, Гарибалди, Песталоци, Белински и др., които са посветили целия си живот на честната идея да служат на обществото.

В многобройните си статии и бележки, поместени предимно в сп. "Учител", Максимов има повод да вземе отношение и по други педагогически въпроси. Голямо внимание отделя на изискванията към нравствения пример на учителя, на необходимостта от постоянни грижи за интелектуално обогатяване, на грижите за систематично повишаване на методическата подготовка. Занимава го въпросът за общественото положение на учителя. В крайна сметка, според него, учителят трябва да бъде авторитетна и независима личност, с добро обществено и материално положение.

В литературното и педагогическото си творчество Максимов е дал израз на най-актуалните въпроси, които са вълнували педа-

гогическата общественост от края на XIX век. Ранната му кончина е предизвикала смут и съжаление у много видни културни дейци. Неговият първи биограф е писателят Тодор Влайков, който пише обширна статия за живота и делото му още през 1902 г., поместена в априлската книжка на сп. "Учител". По-късно, през 1909 г. Стилиян Чилингиров издава нарочна книга – "Христо Максимов – личност и педагог", която в допълнено и преработено издание излиза и през 1940 г. В смутното време на войната идеите на Максимов са зов за запазване на устоите на демокрацията и на личната гражданска изява. Затова и през това време се открива и негов буюст в Борисовата градина, по почин на учителската опозиция. Слово при откриването произнесе известният тогава ботевед и посетне академик Михаил Димитров. Но и сегашното поколение е задължено пред паметта на Максимов. Неговото дело ще бъде винаги пример за всеотдайна активност на попрището на народното образование и ще вдъхновява и идните поколения.

STILL UNDERESTIMATED

Zhecho Atanassov

Summary

In connection with the 130-th anniversary of Christo Maximov's birthday, the paper highlights, the contribution of this educationist to Bulgaria's culture and education at the end of the 19-th century. It discusses some of his literary works, outlines his presence and importance in education, as well as his views on education which are reflected in the publicistic works of this eminent teacher whose talent and social activity still remain underestimated.

ПРОФ. ДИМИТЪР ПАВЛОВ НА 60 ГОДИНИ

Маринела Великова

Проф. Д. Павлов е роден на 27.05.1936 г. в гр. София.

Средното си образование завършва през 1955 г. в гр. София, а висшето, специалност педагогика, през 1966 г. в СУ "Св. Климент Охридски". За времето от 1969 до 1975 г. е задочен аспирант в МГПИ "В. И. Ленин" в Москва, където защитава кандидатска дисертация.

С пълно основание можем да го наречем защитник и съратник на новото в областта на педагогиката. През 1970-1975 г. е старши преподавател в ЦИУУРК – София, където създава катедра "Технически средства за обучение". От 1970 до 1979 г. е главен асистент в Техническия университет – гр. София, където участва в създаването на катедра "Педагогика и нови методи на обучение".

В СУ "Св. Климент Охридски" е хоноруван преподавател от 1968 г. През 1979 г. спечелва конкурс и получава научното звание "доцент", а през 1990 г. – професор във факултета по педагогика.

Научните интереси на проф. Д. Павлов са ориентирани към сфери, които не са изследвани до момента. За пръв път у нас разработва и води курсове по педагогическа реторика, по конфликти в образованието, по образователни технологии. Той е един от първите, които подновяват и прагматизират курса по философия на образованието.

В тези области проф. Д. Павлов има над 150 публикации (книги, учебни помагала, студии, статии).

Проф. Д. Павлов е извънредно търсен и ангажиран специалист. За времето от 1976 до 1982 г. е главен редактор на сп. "Професионално образование". За мандата 1986 – 1989 г. е избран за директор на ЦИИУРК София, а през 1989 г. – за декан на факултета по педагогика на СУ "Св. Климент Охридски". Работи като член на колегиума на МОНТ и като експерт в правителствени и неправителствени организации. От 1990 до 1991 г. е член на научната комисия по обществени науки при

ВАК, а от 1995 г. е председател на Специализирания научен съвет по педагогика при ВАК. В момента е научен ръководител на създадения към факултета по педагогика Център по образователни технологии.

Проф. Д. Павлов активно участва в научния живот, свързан с проблемите на образованието. Той е координатор на два тригодишни ТЕМПУС проекта, благодарение на които Центърът по образова-

телни технологии има трайно сътрудничество с Университета в Манчестър, Брюкселския свободен университет и Университета в Олденбург.

С човечността и толерантността си проф. Д. Павлов е сред най-авторитетните преподаватели в страната и в чужбина. Зареден с младежки дух, той подпомага научната израстване на студенти и преподаватели.

Честит юбилей, УЧИТЕЛЮ!